

STATUTI SREDNJEVEŠKE OBČINE IZOLA IZ LETA 1360 V ODNOSU DO TUJCEV

MIROSLAV PAHOR

Istrske srednjeveške občine so iz raznih razlogov skušale v svojih statutih urediti poleg cele vrste vprašanj oblastnega, upravnega, civilnega in kriminalnega sodstva tudi odnos do tako imenovanih tujcev. Tujec v občinah pa je bil vsakdo, ki ni imel urejenega statusa deželana, meščana ali vsaj prebivalca občine. Po vseh istrskih statutih sodeč, je bil torej tujec vsakdo, ki je prihajal z onkraj občinske meje in si ni pridobil statusa prebivalca mesta ali občine, kasneje pa statusa meščana ali deželana. Tujci so v občinah pomenili lahko potencialno nevarnost ali pa določene gospodarske prednosti, ki jih je bilo treba izrabiti v prid stalnemu prebivalstvu. Vendar so v vseh znanih statutih odredbe o tujcih popolnoma različne, kar je deloma razumljivo. Tu je bilo treba naselitev preprečiti, tam jo je bilo treba podpreti. Tu so bile razmere na mejah razmeroma urejene, tam je prihajalo do pogostih sporov. V eni občini so bili takšni, v drugi zopet drugačni problemi. Trgovina v Kopru, Miljah in Piranu je bila na primer razvitejša kakor v Izoli in Bujah. Prav tako je bilo poljedelstvo nekje slabše, nekje bolj urejeno itd.

Izola je bila gotovo med gospodarsko najmanj razvitimi občinami. Vendar če verjamemo Morteianiju, doslej edinemu piscu, ki jo je skušal resneje obravnavati, se je začela čokaj zgodaj politično organizirati v samostojno komuno. Prve statutarne odredbe je bržkone uredila že sredi XIII. stoletja. Kdaj je nastal prvi popolni kodeks statutow mesta, ni znano. Prav tako ni znano, kako so se statuti spreminjali in dopolnjevali. Iz uvoda k statutu iz leta 1360, ki ga je objavil Morteiani, pa se da sklepati, da je bil stari statut poln nejasnosti in dodatnih odredb, ki so bile v nasprotju s starimi. Tedanji oblastniki so se pritoževali, da se ni več mogoče ravnati po njem.¹ Zaradi tega je bilo treba urediti novo, prečiščeno redakcijo statutow, ki bi ustrezala času in odpravila nejasnosti z upoštevanjem novih zakonov in z odpravo zastarelih. Tako se je podestat Ivan Sanuto, ki so mu pomagali sodniki Vitale Vitali, Michael Varneri, Almerik Albini in Matej Marani, lotil leta 1360 nove redakcije, ki naj bi odpravila vse pomanjkljivosti. Dne 5. novembra istega leta sta nove statute potrdila Veliki svet občine in Arengo ter so s tem stopili v veljavo.

V nasprotju z drugimi statuti, ki so navadno razdeljeni v štiri knjige, piranski celo v deset, imajo statuti mesta Izole samo tri knji-

ge. V prvi, ki jo lahko imenujemo tudi kriminalni zakonik, so zbrane vse odredbe kriminalnega značaja vse od navadnih kletvic do krvnega sodstva, v drugi so zbrane vse civilnopravne odredbe, tretja knjiga pa obravnavna občinsko oblast in upravo ter notranjo ureditev mestnega in občinskega življenja.²

Vprašanje tujcev ni obdelano posebej. Odredbe, ki zadevajo odnos občine Izola do tujcev, so raztresene po vseh treh knjigah. Zakonodajalec jih je dal tja, kjer je pač imel prostor, kjer so odpadli zastareli predpisi ali pa na konec knjige, kakor je primer z razmejitveno pogodbo s Koprom. Vendar vse te odredbe sestavljajo neko celoto, ki nam dokaj dobro nakazuje problem. Kakor drugje po Istri je bil tudi v Izoli tujec vsakdo, ki je prišel z druge strani občinske meje, bodisi to Pirančan, Koprčan ali trgovec iz Kranjske, Furlanije ali od drugod. Izjema so bili, kakor povsod, Benečani, ki jih je morala občina obravnavati kot svoje deželane oz. meščane.

Če zberemo vse odredbe izolanskih statutow, ki zadevajo tujce, pridemo do zaključka, da obravnavajo štiri bistvena vprašanja, ki postajajo toliko bolj važna, kolikor bolj se hočemo spoznati z izolanskim prebivalstvom poznega srednjega veka. To so: vprašanje odnosa do obmejnih občin, vprašanje poselitve občine, vprašanje odnosa do tujih trgovcev in končno vprašanje odnosa do tako imenovanih prebivalcev. Vsa štiri vprašanja bodo lahko služila za podlago kasnejši študiji o izvorihi izolanskega prebivalstva, o razumevanju notranjih socialnih trenj in o politiki občine do sosedov ter do občinskega gospodarskega življenja.³

ODNOS DO OBMEJNIH OBČIN

Med najzanimivejšimi vprašanji odnosa do tujcev sodi v Izoli vsekakor odnos do obmejnih občin, torej do Pirana in Kopra. Treba je vedeti, da je bila občina Izola med najmanjšimi občinami v Istri, stisnjena med dve gospodarsko in politično močnejši občini, ki sta si v teku XIII. stoletja prizadevali razširiti svoje meje ena s severne, druga pa z južne strani. Gotovo je, da si je Izola prizadevala urediti vprašanje svojih meja tako s Koprom kakor s Piranom. Tako je na primer Landus de Montelongo pomagal urediti obmejna vprašanja med Izolo in Piranom 18. septembra leta 1254.⁴ Že naslednje leto je

ta ista vprašanja reševal Marko Zane, podestat občine Koper,⁵ leta 1283 pa piranski podestat Andrej Dandolo.⁶ Leta 1285 je obmejne spore med Izolo in Piranom reševala komisija, ki so jo sestavljali podestati Kopra, Novigrada in Umana Henrik Dauro, Janez Delfin in Karantan Zane.⁷ Vendar se stvar ni nehala tukaj. Kako globoki so bili spori okoli meje med obema občinama, priča dejstvo, da so bili preneseni v XIV. stoletje. V piranskem arhivu hranijo nekaj listin, ki pričajo, da so se obmejni spori nadaljevali z nezmanjšanim sovraštvom.

Po drugi strani z občino Koper ni bilo nič drugače, vsaj kar se tiče druge polovice XIII. in prve polovice XIV. stoletja. Toda dejstvo, da je Veliki svet občine Izola sodil za primerno, da je ureditev obmejnih vprašanj s Koprom vnesel v knjigo statutov,⁸ priča, da so bili obmejni odnosi med obema občinama le nekako urejeni v obojestransko — morda le navidezno — zadovoljstvo. Takšne statutarne ureditve pa ni dobilo vprašanje meje s Piranom. Zaradi tega je prišla v statut vrsta odredb, ki so naperjene proti občini Piran in njenim gospodarskim koristim ob meji. Res je, da so te odredbe neredko škodovala tudi koristim Izole, vendar je v določenih primerih prevladalo politično sovraštvo nad gospodarskimi koristmi.

Najbolj sporni del izolansko piranske meje je bil na predelu, imenovanem Valeta, tj. v kraju, ki gre od rta Ronek po grebenu nad Strunjanom ob cesti, ki je vodila od cerkve in samostana Sv. Basa proti Izoli. Tu so se posesti Pirančanov in Izolanov tako prepletale med seboj, da je bila jasna mejna črta, ki bi ločila posesti obeh občin, popolnoma nemogoča. Ker je prav tu prihajalo do najbolj pogostih sporov med občani obeh občin, se je Veliki svet Izole odločil spremeniti ves ta predel v puščo. Tozadevna odredba pravi v prostem prevodu takole: »Prav tako odredjamo, da meščani Izole ne smejo v bodoče obdelovati polja na Valeti, tj. ob cesti, ki pelje od Sv. Basa v Izolo.« Kazen za prekršek je bila globa, ki so jo določili na 25 beneških lir, kar je dokaj visoko. Poleg tega je meščan Izole tvegati, da mu bo dala občina uničiti opravljeno delo. Odredba nadaljuje s prepovedjo meščanom Izole, da bi sprejemali posamezne dele ali parcele tamkajšnje zemlje od »meščanov Pirana ali drugih tujcev« pod isto kaznijo, ki je določena za obdelovanje in ki jo brezpogojno izterja občina.⁹

Kaže, da je ta odredba prenesena v statut iz leta 1360 iz neke prejšnje redakcije statutov, kajti zadnji stavek, ki je očitno na-

Podestatski grb na stebri fontika v Izoli (15. stoletje)

stal kasneje, morda celo v letu 1360, pravi takole: »Ali naj se omenjena zemlja obdela ali ne, naj odloča volja gospoda podestata.« Očitno je ta stavek v nasprotju s celotno odredbo. Nesmiselno bi bilo namreč popolnoma prepovedati obdelovanje nekega predela in v isti sapi pustiti volji podestata, ali naj bo zemlja obdelana in ali naj ostane pušča. Očitno je, da so se obmejni spori leta 1360 toliko polegli, da je Veliki svet imel za potrebno nekoliko popustiti od svojih prejšnjih stališč in pooblastiti podestata, da v tem oziru ukrene po svoji uvidevnosti.

Da pa je bila omenjena zemlja dolgo časa neobdelana, dokazuje tudi uredba, ki prepoveduje pašo tujcev, v tem primeru Pirančanov, na ozemlju občine Izola ali v sami Izoli. Ker gre tudi za mesto oz. njega neposredno okolico, je treba poudariti, da se živina z nobene strani ni mogla tako približati Izoli, kakor prav z Valeti, ki je bila najbližje mestu. To zopet dokazuje, da omenjena odredba ni mogla biti napisana proti nikomur drugemu, kakor proti Pirančanom.¹⁰ Razumljivo je, da je odredba predvidela tudi visoke kazni. Poleg tega, da je kršitelj, kateremu je bila zaplenjena živina, moral poravnati vso škodo

oškodovancem, je občina izterjala še 20 soldov globe za vsako kravo, vola, konja ali mezga, 10 soldov za osla in 6 soldov za vsako glavo drobnice. Dohodek od takšnih glob so razdelili med občino in prijavitelja v odnosu 2 proti 1 v korist občine.

Meja med občinami se ni ustavila na rodovitni zemlji. Čez nerodovitni pas je segala prav do obale. Odredba o obalah prepoveduje tujcem, da bi odvažali gradbeno kamenje z obal občine Izole brez izrecnega dovoljenja podestata. Kazen za prekršek je znašala 100 soldov. Poleg tega je smela občina zapleniti kamenje.¹¹ Da gre tudi v tem primeru za odredbo, ki so jo namenili proti Pirančanom, dokazujeta dva momenta. Prvič se je v tem času Piran širil zunaj starega obzidja. Severno in severovzhodno od notranjega mandrača je nastajala popolnoma nova mestna četrt, imenovana četrt Poljskih vrat, ki je povezovala stari del mesta na Puntji z naseljem Marčano na jugovzhodu mandrača. Po drugi strani se ujema izolanska prepoved tudi z gradnjo solinarskih hiš v strunjanskih solinah. Za obe gradnji je potreboval Piran velike količine gradbenega kamna, ki ga je lahko dobil tudi na obali izolanske občine, predvsem od rta Ronek proti severovzhodu. Jasno je, da je obsegalo dovoljenje podestata tudi določeno ceno za gradbeni material, čemur so se hoteli podjetni Pirančani najbrž izogniti. Prav tako je jasno, da je gradbeni kamen potrebovala tudi občina Izola tako za svoje stanovanjske gradnje, kakor za pomole in pristanišče. Zato je odredba o prepovedi odvažanja kamenja popolnoma razumljiva.

Kaže, da so izolanski poljski stražarji ali drugi meščani ali deželani večkrat opazili kakoga tujca, ki je na občinskih mejah prestavljal mejnike. Verjetno se je celo zgodilo, da so takšnega hudodelca ujeli in kaznovali. Zaradi tega je prišla v statute tudi odredba o prepovedi odstranjevanja občinskih mejnikov in spreminjanja meje. Kršitelj — če so ga ujeli — je bil kaznovan z globo 10 lir.¹² Ta odredba, ki je bila vnesena v prvo, tj. kriminalno knjigo statutov, je veljala prav tako proti Pirančanom, kakor proti Koprčanom. Ker pa je bilo vprašanje meje s Koprcom statutarno rešeno, je gotovo, da je veljala predvsem proti Pirančanom.

Toda mejo s Piranom je bilo možno kontrolirati le v bližini mesta. V oddaljenih krajih, predvsem v okolici Čedelj, Medošev, Stare vasi in od tod proti griču Sv. Onofrija, kontrola že ni bila več tako učinkovita niti ne lahka. Pomisliti je treba, da je nam znana knjiga izolanskih statutov nastala leta 1360, torej samo 11 let po veliki kugi, ki

je morila po Istri in je zelo zreducirala istrsko prebivalstvo. Prav verjetno je, da je tedaj skoraj popolnoma propadla Stara vas in da so bila zelo prizadeta tudi druga naselja izolanske občine. Prav zaradi tega je bilo treba te predele ponovno naseliti. V zvezi s piransko-izolanskimi mejami je torej zelo važna še odredba, ki govori o naselitvi tega predela, predvsem pa meje od Čedelj vzdolž Kaštelirja tja do kraja z ledinskim imenom Nargucan, ki je na piranski strani. »Zaradi blaginje in koristi občine Izola — se glasi odredba Velikega sveta — odredjamo in ukazujemo, da lahko vsak tujec, ki bi hotel ostati v občini Izoli, lahko dobi dva orala — in ne več — občinske zemlje na meji med občinama Izola in Piran od Čedelj proti Kaštelirju. To zemljo naj začne obdelovati od spodnjega konca pri meji proti zgornjemu koncu (tj. proti obronkom Kaštelirja). Prejemnik mora zemljo čimprej zasaditi s trtami. Za prejeta dva orala ni treba plačevati nobene najemnine in vsak naseljenec je za deset let prost tudi tlake. Poleg tega mu je vsak tamkajšnji kmet dolžan pomagati z enim delovnim dnevom ali temu ustrezno vsoto v gotovini. Kdor ne bi hotel pomagati, bo kaznovan z globo v vrednosti dveh delovnih dni. Naseljenec ne sme prodati ali zastaviti ali vknjižiti omenjene zemlje ali je kako drugače odtujiti, razen v primeru, če gre za meščana ali prebivalca Izole. Prav tako lahko dobi dva orala tiste zemlje vsak meščan ali prebivalec Izole in jih obdela. Izjema je le v tem, da temu ne gre pomoč enega delovnega dne.«¹³ V tem primeru gre za pravi naselitveni zakon, kakor jih poznamo tudi v drugih krajih Istre. Ker je bil pod občino Piran tudi del vasi Čedlje,¹⁴ je jasno, da je veljala naselitev tega kraja, ki bi jo lahko raztegnili tudi proti jugozahodu, kot protiutež tamkajšnjemu piranskemu prebivalstvu, ki bi utegnilo spremeniti mejo v svojo korist. Zaradi tega ni dvoma, da je veljala tudi ta uredba proti Piranu.

Iz vsega navedenega lahko sklepamo, da so Pirančani v izolanskih statutih veljali za prave, tj. sovražne tujce.

Bistveno drugačen je odnos izolanskih statutov do Kopra in Koprčanov. Čeprav je tudi do njih veljalo določeno nezaupanje, je bilo vprašanje meja med občinama — kakor že rečeno — urejeno statutarno, kar pomeni, da sta se tako Izola kot Koper podredila razsodbi razmejitvene komisije, ki sta jo vodila Marko Morosini in Ubaldin Giustiniani, podestata občine Koper oz. Izola. Razmejitvena pogodba med obema občinama je zadnja odredba izolanskih statutov. Iz nje je raz-

vidno, da je bila vnesena tudi v statute občine Koper, morda kot dodatek, ker je bila veljavna redakcija koprskih statuten izdelana kakih deset let pred obstoječo izolansko. V pogodbi se obe stranki obvezujeta, da bosta vzajemno kaznovali lastne meščane in deželane, ki bodo delali škodo na meji. Prav tako sta se občini dogovorili, da bosta kaznovali tatove grozdja. Glede pašnine, ki je bila najpogostejši vzrok sporov med občinama, sta se delegaciji dogovorili, da bosta uvedli enotne kazni za škodo, ki bi jo živina delala na obeh straneh meje, tako da bodo koprski prebivalci, ki bi delali škodo na izolanski strani, plačevali odškodnino izolanskim oškodovancem in obratno. Da ne bi prišlo do pogostih prekrškov, sta obe občini uvedli enotne kazni, ki jih je moral povzročitelj izplačati občini oškodovanca, če ne bi šlo drugače, tudi pod prisilo. Na koncu sta obe delegaciji pooblastili poljske čuvaje, naj skrbno pazijo, da ne bi prišlo do prekrškov. Kolikor pa bi prišlo do kakršnihkoli nevspečnosti, naj jih nemudoma prijavijo podestatu prizadete občine, ki bo ukrepal po določenih pogodbah.¹⁵

Ni dvoma, da je omenjena obmejna pogodba zaključni del dolgotrajnega spora okoli meja, ki sta ga pa obe občini poravnali strpneje, kakor je to bilo med občino Izolo in Piranom. Gotovo pa je, da je tudi med Izolo in Koprom, kljub statutarni rešitvi, še vedno prihajalo do obmejnih trenj. Dokumenti, ki jih hrani koprski arhiv, bodo to gotovo potrdili. Toda dejstvo, da sta obe občini vnesli razmejitveno pogodbo v statute, bodisi kot redni zakon, ki je sestavni del statuta, ali kot dodatni zakon, ki je statutu samo priložen, priča, da so Izolani imeli Koprčane za manj nevarne, kakor so jim bili Pirančani, torej tudi ne sovražne. Torej so bili Koprčani tujci, s katerimi se je dalo pogovarjati, priti do nekaterih pozitivnih in za Izolo koristnih zaključkov, medtem ko za Pirančane tega ne moremo trditi.

SKRB ZA NASELITEV MESTA IN PODEŽELJA

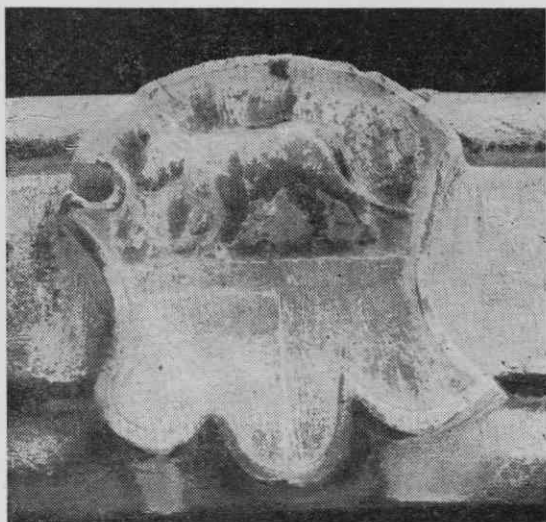
Že prej omenjena odredba o naselitvi območja Čedelj in jugovzhodnega pobočja Kaštelirja nam jasno kaže, kako je občina s statuti privabljala tujce na izpraznjeno zemljo. S tem, da je kmete obvezala, da pomagajo naseljencem z enim dnevom dela, je samo podprla naselitev. Res je sicer, da gre v tem primeru med drugim za to, da se prepreči prilaščanje zemlje po Pirančanih, vendar je tudi dejstvo, da gre za novo, hoteno naselitev po kugi izpraznjene občinske zem-

lje. Kdo so ti naseljenci, nam jasno pove XXXIII. odredba civilnega zakonika statuten. Tu namreč beremo, da Slovenci ali Furlani, kmetje ali hribovci, ki bi prišli stanovat na izolanska tla in obdelovat občinska zemljišča, ne smejo zapustiti ali prodati dobljene zemlje nikomur, razen svojim dedičem ali zakonitim naslednikom. V tem primeru ni izjema niti volilo cerkvi »za blagor svoje duše«. S tem si občina zagotavlja, da bo zemlja ostala tistim zakonitim dedičem, ki bodo ostali na izolanskem ozemlju in postali stalni meščani ali deželani občine.¹⁶

Tu je govor o Slovencih in Furlanih. Malo verjetno je, da bi se hoteli furlanski kmetje naseljevati na tedaj pusti in zapuščeni izolanski zemlji. Zato je opravičena domneva, da je občina Izola podpirala naselitev svojega agrarnega zemljišča predvsem po slovenskih kraških in hribovskih kmetih. To je tembolj verjetno, ker so se v vseh izolanskih vaseh in zaselkih ohranili popolnoma slovenski priimki, ki segajo najmanj na začetek XV. stoletja (Grbec, Medoš, Vuk, Korenika, Mejak, Glavina itd.). Jasno pa je, da se niso naselili samo Slovenci. Priimek Debernardi dokazuje, da je prišlo nekaj naseljencev tudi s področja piranske občine. Italijanski naseljenci v izolanskem zaledju pa so bili tako redki, da so se popolnoma slovenizirali v slovenskem okolju, ki je imelo, kljub kugi, že stare korenine.

Tudi XXXIII. odredbo civilnopravne knjige je treba imeti za pravi naselitveni zakon. Njen zaključni stavek namreč razglša, da postane zopet last občine vsako zemljišče, ki bi bilo darovano (npr. »za blagor svoje duše«) ali prodano, torej ki bi bilo proti določilom odredbe v nevarnosti, da ne pride v roke zakonitim naslednikom.¹⁷ Prav to določilo nam pove, da je hotela občina Izola trajno naseliti zapuščeno zemljo s tujci, ki naj bi postali stalni izolanski deželani. Da so bili tujci v glavnem Slovenci, ni nikakšen slučaj. Podoben primer imamo v Piranu z zakonom o naselitvi Krasa, ki je nekoliko kasnejšega datuma. Slični so primeri tudi na koprskem ozemlju. Slovenski kmet se je rade volje naselil na beneškoistrskem ozemlju — in s tem pomnožil prebivalstvo starejše slovenske kolonizacije — zaradi tega, ker je bil na beneškem ozemlju izpostavljen manjšim dajatvam, družbeno pa je bil enakovrednejši mestnemu prebivalstvu, kakor je to bilo v starem kraju v razmerju do zemljiškega gospoda.

Veliki svet občine Izola ne bi bil dosleden samemu sebi, če ne bi skušal z naselitveno odredbo ponagajati Piranu. Ni gotovo, ali je

Grb družine Manzioli na vhodu gotske hiše (leta 1470)

hotel Pirančane pridobiti na račun manjših dajatev in delovnih obveznosti ali morda s tem, da je garantiral svobodno posest, o čemer govori odredba. Ta se v prostem prevodu glasi: »Odrejšamo, da v bodoče vsak Pirančan — moški ali ženska —, ki je v Izoli naseljen ali bi se hotel naseliti, lahko, če se podvrže dajatvam in osebne delu, ki je v navadi v Izoli, kupi ali drugače pridobi vsakovrstno posest v mestu in na podeželju, kakor je to dovoljeno meščanom Izole.« Že ta prvi odstavek nam jasno pove, da so bili v Izoli naseljeni Pirančani, če so plačevali redke davke in poravnavali obveznosti osebne dela, izravnani z meščani Izole. V tem primeru je odpadla desetletna doba, ko je bil novi mestni naseljenec obravnavan kot prebivalec. Gotovo je torej, da je to za naselitev Pirančanov zelo ugodna odredba, ki je lahko naselitev samo pospeševala. Vendar si je hotela občina tudi zagotoviti, da bi naseljeni Pirančani le ostali v mestu in v občini. Zato jim je bilo prepovedano posestva darovati, prodati ali zapustiti drugim Pirančanom, razen če so že bili polnopravni meščani Izole. V primeru izselitve so morali prodati posest meščanom Izole najkasneje v dveh letih, sicer je zapadlo zaplembi in ga je občina brezpogojno vključila v občinsko posest.¹⁸

Končno je tu še odredba, s katero skuša občina zavarovati občinsko obdelovalno zemljišče pred lastnimi meščani. LXXI. poglavje knjige kriminalnega zakonika namreč prepoveduje posameznim meščanom, da bi prodajali ali darovali tujcem posamezna občinska zemljišča. V primeru, da bi se to zgodilo, bi občina razveljavila prodajno ali da-

rilno pogodbo in obsodila kršitelja na 20 beneških lir globe.¹⁹ Kakor prodaja je bilo posameznikom prepovedano tudi dajanje občinske zemlje v najem tako tujcem kakor domačinom. Kazen za tak prekršek je znašala prav tako 20 beneških lir.²⁰ Spričo prej omenjenih odredb, po katerih se tujcem dovoljuje naseljevanje in pridobivanje občinske zemlje po pravno veljavni poti, je ta odredba popolnoma razumljiva, ker obenem štiti tujca pred morebitnimi kupoprodajnimi goljufijami, ki so se že pripetile, če je občina imela za potrebno izglasovati takšno odredbo.

Lastno zemljo in drugo imetje pa so lahko meščani in prebivalci Izole neovirano prodajali tudi tujcem, ki so bili voljni kupiti in plačati občini kupoprodajni davek. Iz tega določila so bili izvzeti Pirančani,²¹ ki jih je občina raje kontrolirano naseljevala na občinskih zemljiščih. Vsak kupec zemljišča ali hiše je moral prijaviti pogodbo občinskemu vicedomskemu uradu zaradi legalizacije nakupa. Toda medtem ko je bil domačinu odmerjen rok za prijavo 30 dni, so tujcem dovoljevali dva meseca.²² Če pa je hotel tujec zopet prodati kupljeno zemljo, jo je moral ponuditi meščanu ali prebivalcu Izole, ker je le-ta imel predkupno pravico. Edino v primeru, če ni mogel dobiti kupca med domačini, jo je lahko prodal kakemu tujcu, vendar pod pogojem, da se je ta namenil stalno naseliti in s tem postati prebivalec²³ Izole.

Iz vseh omenjenih odredb je razvidno, da je bilo vprašanje naselitve urejeno dokaj liberalno. Od kuge prizadeta občina je na vsak način hotela poseliti tako svoje podeželje kakor tudi mesto, vendar v mejah varnosti za svojo zemljiško posest in za kmečko podeželje, od katerega je dobivala določene dajatve in osebno delo. Vendar si je hotela občina zagotoviti tudi popolno nadzorstvo nad stanovanjskim fondom; ta ni smel prehajati v roke tujcev, ki se niso namenili postati prebivalci Izole.

Samo v dveh primerih so bile naselitvene odredbe zelo stroge. Če se je tujec z namenom, da bi pridobil meščanske pravice, poročil z Izolanko ali mestno prebivalko in se je zvedelo, da je že poročen, ga je moral podestat aretirati, vtakniti v mestne zapore in kaznovati z minimalno globo 200 beneških lir. Ko je globo izplačal, so ga izgnali čez mejo. Dve tretjini globe sta pripadli tako ogoljufani Izolanki za odškodnino, ena tretjina pa je pripadla občinski blagajni.²⁴ Bigamija je bila torej kaznovana in niti tako kočljivo vprašanje, kot je bilo vprašanje naselitve, je ni moglo omiliti. Drugi primer se

nanaša na tujce, ki bi, odhajajoč — tudi začasno — iz Izole, odpeljali s seboj moškega ali ženske, ki sta bila v službi pri meščanu ali prebivalcu Izole. V takem primeru je bil kršitelj statuta kaznovan z globo desetih beneških lir v korist občine, oškodovanemu meščanu ali prebivalcu pa je moral poravnati povzročeno škodo.²⁵

ODNOS DO TRGOVCEV

Drugo važno vprašanje v gospodarsko nerazviti občini, kakor je bila Izola, je bilo vprašanje odnosa do tujih trgovcev in do trgovine nasploh. Razen vina, ki ga je imela v izobilju, in olja, ki je bilo na drugem mestu med kmetijskimi proizvodi, je bila izolanska občina skoraj popolnoma odvisna od uvoza. Kakor druga mesta v Istri, je uvažala iz širšega slovenskega zaledja, iz Furlanije, iz samih Benetk in iz drugih krajev, ki jih je določila beneška republika. Trgovina z vsemi proizvodi razen vina je bila skoraj popolnoma prosta. Trgovci so lahko pripeljali v Izolo vse vrste proizvodov, edino z omejitvijo, da so smeli prodajati po tržnih cenah, ki so veljale v Izoli.²⁶ Posebno je to veljalo za pšenico in druga žita, ki jih je v mestu najbolj primanjkovalo.²⁷ Vsak trgovec je lahko pripeljal s seboj toliko vina, kolikor ga je potreboval zase, tj. za čas bivanja v Izoli. Kupil pa je lahko vsako blago razen pšenice in drugih žit, govejega usnja, svinjskih, ovčjih, kozjih in jagnječjih kož in sira.²⁸ Prepoved izvoza omenjenih proizvodov kaže na izrazito slabo razvito kmetijstvo in živinorejo. Torej so bili ti proizvodi pod posebno zaščito občine. Izvoz žita je bil dovoljen samo z dovoljenjem podestata. Kdor je le tvegala in poskusil izvažati omenjeno blago, je utegnil imeti dvojno škodo, kajti na meji so mu lahko zaplenili tovor, globo, ki jo je plačal občini, pa je znašala, kolikor je bila v celoti vrednost blaga.²⁹

Da bi pritegnila v mesto čimveč tujih trgovcev, ki bi tu prodajali pšenico in druga žita ter proizvode, ki jih je Izola primanjkovalo, je skušala občina urediti tranzitno postajo, tako da je trgovce lahko svoje blago odpeljal »varno iz izolanske občine, brez ovir s strani naših meščanov«. Isto je veljalo, če je prišel tuj trgovec v Izolo kupovat vino.³⁰ Občina je takim trgovcem dovolila spremstvo do meje in po potrebi tudi dalje. V tem pogledu so zakonodajalci šli tako daleč, da so dovolili spremljati trgovce tudi osebam, ki bi morale na ukaz mestnega glasnika priti na sodišče in se zagovarjati pred obtožbo ali nastopiti kot pričë. V primeru spremstva tu-

jim trgovcem je moralo sodišče pač počakati,³¹ ker je bila varnost trgovca in njegovo dobro počutje za občino važnejše.

Nekoliko strožji so bili predpisi o dolgovih. Tako ni mogel na primer tuj trgovec svojemu dolžniku v Izoli ničesar zarubiti brez podestatovega dovoljenja. Tega ni mogel storiti niti s posredovanjem domačina niti v njegovem spremstvu. Kršitelj je bil v takem primeru kaznovan s 25 lirami globe. Poleg tega je moral vrniti vse, kar je zarubil.³² Kaže pa, da podestatovega dovoljenja za takšne primere ni bilo težko dobiti. Prav tako je dajal podestat polnomočja domačinom, da so zastopali tuje trgovce v pravadah proti izolanskim dolžnikom. Če pa domačin ni vprašal za dovoljenje, je bilo trgovčevo pooblastilo brez vrednosti. Opolnomočenec je moral pred sodiščem priseči, da ni sprejel od svojega klijenta nikakega daru, ali če ga je, da mu ga ni dolžan v nikaki obliki vrniti. Izjema pri tej odredbi so bili meščani Benetk, ki so smeli tožiti in zastopati tujce tudi brez podestatovega dovoljenja.³³ Dolgove, ki so jih tuji trgovci napravili v Izoli, so bili dolžni brez izjeme plačati v Izoli in to v dogovorjenem času.³⁴

Možno pa je bilo, da se je izolanski trgovec zadolžil na tujem. V tem primeru je moral upnik, ko je prišel v Izolo, predložiti svoje papirje pri občinskem vicedomskem uradu, da so dobili pravno veljavnost tudi v izolanski občini. Ko pa je bil izplačan, je moral zadolžnico pretrgati ali prečrtati, tj. razveljaviti. Kolikor tega ni storil, je moral plačati globo 25 denarjev, od katerih je izterjala polovico občina, drugo polovico pa prijavitelj.³⁵ Kakšen smisel je imela ta odredba, ni popolnoma jasno, kajti če je upnik vrnil zadolžnico, je bilo s tem že dokazano, da je bil dolg poravnan. Drugačen pa je bil primer, če se je domači dolžnik skrtil pred tujim upnikom. V tem primeru ga je dal podestat dvakrat do trikrat poklicati. Če se v petnajstih dneh ni pojavil, je bila možna dražba določenega dela njegovega premoženja in to pod pogojem, da je imel upnik svoje papirje v redu. Ko se je dolžnik vrnil iz svojega skrivališča, so ga povrh kaznovali z desetimi soldi globe, ki jih je moral plačati takoj.³⁶

Še eno odredbo o tujih trgovcih, ki pa velja tudi za vse druge tujce v Izoli, je treba omeniti. Če se je zgodilo, da je v Izoli umrl brez testamenta kak tuj trgovec ali drug tujec, ki je imel v občini nekaj imetja in ni imel dedičev, je imel podestat pravico in dolžnost zaseči mrtvečevo imetje in tega vpišati v občinsko inventarno knjigo. Seveda je

to imetje postalo občinska last samo v primeru, če se v zakonitem času, ki ga pa odredba ne določa natančno (v drugih primerih je veljalo 15 let), ne bi pojavila oseba, ki bi imela zakonito pravico do omenjenega imetja. Če se je taka oseba pojavila in dokazala svoje pravice, je bila podestatova dolžnost, da ji vrne vse zaseženo imetje.³⁷

Iz zgoraj omenjenih odredb je videti, da si je občina Izola zamišljala svoje odnose s tujimi trgovci precej preprosto. Med vsemi odredbami istrskih mestnih statutov so izolanske najmanj natančne in najmanj stroge. To je bilo razumljivo. V Izolo ki je bila, kakor rečeno, stisnjena med dve gospodarsko močnejši občini, je bilo treba trgovce pritegniti s primerno demokracijo.

VPRASANJE PREBIVALCEV

Vse omenjene odredbe govorijo o meščanih, deželanih in prebivalcih Izole. Ne smemo misliti z Morteianjem, da so bili meščani samo člani Velikega sveta. Res je sicer, da je iz statuta razvidno, da je tudi občina Izola opravila v XIV. stoletju zaporo Velikega sveta in da so smeli biti voljeni v ta organ samo ljudje, ki so lahko dokazali, da so zakoniti potomci tistih družin, ki so se udeležile zapore. Toda Veliki svet je bil omejen na 100 ljudi in možno je bilo, da bi tudi potomci tistih družin ostali zunaj tega telesa. Takšni bi po Morteianjevi razlagi izgubili meščanske pravice.³⁸ Po Morteianju so bili torej prebivalci enaki mestnim popularom, kar pa ne vzdrži resne kritike. Tudi v Izoli so bili takoimenovani prebivalci — habitatores — tujci. Vendar, da bi lahko opredelili položaj prebivalcev, za katere ni v statutu niti ene odredbe, ki bi jih podrobneje označila, moramo pogledati, kaj v statutu pomenita besedi »vicinus« in »civis«. Iz vseh odredb v statutu, ki uporabljajo besedo vicinus, se da sklepati, da so bili vicini prvotno polnopravno prebivalstvo Izole in vsega njenega ozemlja. Ker kraj ni bil posebno velik, je razumljivo, da je beseda popolnoma ustrezala stanju tako v samem centru kakor na podeželju, ki je segalo preko zahodnega grebena Šavrinov skoraj do doline Dernice. Ko pa se je začela Izola v XIII. stoletju razvijati in je dobivala podobo večjega tržnega naselja, torej v pravem pomenu trga, je začelo njeno prebivalstvo počasi prevzemati naziv civis za polnopravnega prebivalca in civitas za mesto samo. Vendar sta bila oba izraza dolgo časa v rabi drug poleg drugega in celo iz statutov, ki so nastali celo stoletje pozneje, težko razvidimo, kdaj hočejo z eno

od obeh besed opredeliti pravega meščana Izole, kdaj pa prebivalca občine, kajti v nekaterih primerih imata v statutih obe besedi enak pomen. Vendar lahko popolnoma zanesljivo rečemo, da so odredbe, ki za meščana Izole rabijo izraz vicinus, starejšega datuma, da so torej prevzete iz starejših — neohranjenih — statutarnih redakcij, medtem ko nove odredbe statuta vztrajno uporabljajo izraz civis. Potemtakem lahko rečemo, da se je za izolansko meščanstvo opuščal izraz vicinus ter prevzemal oziroma hote uveljavljati izraz civis. »Civis Insule« je torej polnopravni prebivalec Izole ne glede na to, ali spada ali ne v tiste družine, ki so imele pravico do sedeža v Velikem svetu občine.

Vendar se je tudi v novih odredbah statuta ohranil izraz vicinus. Ta se pa ne omejuje na prebivalstvo mesta. S tem izrazom hočejo statuti opredeliti stalno prebivalstvo vse občine, torej tudi vasi, ki so se razvile na območju ozemlja, ki ga je upravljal Veliki svet iz svojega centra. Gre za vasi Malijo, Cetore in Korte z zaselki. Če gledamo s tega vidika, pomeni izraz vicinus v novih odredbah statuta d e ž e l a n a, torej vsakega stalnega in polnopravnega prebivalca občine, tako meščana Izole kakor vaščana omenjenih vasi in zaselkov. Potemtakem ko nove odredbe statutov uporabljajo izraz vicinus ali vicini, govorijo o stalnem prebivalstvu celotne izolanske občine ali dežele — districtus — torej o deželanih in v tem pomenu je treba besedo razumeti. Stalno prebivalstvo mesta Izola, tj. »cives«, se je torej ločilo od stalnega prebivalstva občine le po tem, da je pripadalo tistemu obzidanemu naselju, ki si je hotelo pridobiti naziv civitas, čeprav mu te pravice ni nihče priznal, razen samih statutov, ki pa so jih izdelali tako imenovani »meščani Velikega sveta«, torej višja plast meščanskega prebivalstva. V vsakem primeru, ko statuti govore o meščanih in deželanih, govore o stalnem, torej tudi o stalnem prebivalstvu; to ima vse pravice in dolžnosti, ki jih določajo razne statutarne odredbe.

Statuti pa govore še o tretji skupini prebivalstva. To so, kot rečeno, »habitatores« ali prebivalci. Tu ne gre za neko podrejeno vrsto mestnega prebivalstva, ki bi se sestajalo, kakor misli Morteiani, iz služabnikov in služabnic ali celo iz vsega Velikemu svetu neenakopravnega prebivalstva, torej iz vseh mestnih popularov. Predvsem je treba izraz habitatores raztegniti tudi iz mestnega obzidja na podeželje, kajti iz nekaterih odredb je jasno videti, da so habitatores bivali tudi tam. Zaradi tega in zaradi nepoznavanja sta-

nja v Kopru, Piranu in drugih istrskih občinah je prišel Morteani v tem problemu do napačnih zaključkov. Ker niti ena izmed odredb izolanskega statuta ne opredeljuje statusa prebivalca, moramo prav iz analogije s stanjem v Piranu, Kopru in drugod ugotoviti, da tu ne gre za polnopravnega meščana nižjega stanu, torej za populara, temveč za nekaj popolnoma drugega. Analogija s Kopro in Piranom nam pove, da je bil habitator lahko vsakdo, ki se je stalno naselil v mestu ali na podeželju in se oprijel ene od gospodarskih dejavnosti, ki so bile tam običajne. Torej so bili habitatores resnično tujci, ki so prišli v Izolo z namenom, da bi se tam za stalno naselili. To se je lahko zgodilo na več načinov. Tujec se je lahko poročil z Izolanko in vstopil v njeno družino, s čimer je dobil pravico do upravljanja njenega posestva. Drugi način so npr. uporabljali trgovci, ki so kupili ali najeli stanovanje in dobili poslovni prostor za svojo dejavnost. Isto je veljalo za obrtnike. Prav tako je bilo možno kupiti hišo ali kakšno drugo posest. Možno je bilo tudi, da je Izolan zapustil svoje premoženje tujcu, kar je bilo sicer po statutih prepovedano, vendar so morali spoštovati poslednjo voljo testatorja. Torej so morali tujci, če so hoteli postati »habitatores Insule«, imeti tako rekoč hišo in ognjišče — locus et focus —, če so hoteli veljati za prebivalce Izole oziroma občine. Prebivalci so bili enakopravni meščanom in deželanom v vsem, razen v dveh vprašanih: niso se smeli udeleževati arengov, tj. ljudskih zborov, ki so potrjevali statute, in niso mogli dobiti niti tistih občinskih služb, ki so jih lahko dobili tudi populari.

Toda status prebivalcev je bil le začasen. Ne moremo z gotovostjo reči, koliko je trajal v izolanski občini, ker nam obravnavani statut, razen v eni točki, ne dopušča možnosti za točno terminsko določitev. Le zakon o naselitvi Čedelj in Kaštelirja, ki pa velja samo za podeželje, nam pove, da je novi naseljenc postal polnopraven deželan z vsemi pravicami in dolžnostmi po desetih letih bivanja v kraju. Za Izolo kot mesto v statutih takega zakona ni. Toda z analogije s podeželjem in z občinama Koper in Piran lahko sklepamo, da je status prebivalca trajal deset let. Po preteku tega časa je prebivalec postal deželan in seveda meščan, če je imel hišo in ognjišče, torej tudi svoje gospodarsko središče v mestu. Torej so bili prebivalci, čeprav tujci, ko so dosegli ta status, na najboljši poti da postanejo deželani in meščani. Res je sicer, da so imeli take meščane vedno za nove meščane ali prišleke. »Cives

novi et adventitii« je bil izraz, ki se je dolgo ohranil zanje. To pa ne izključuje dejstva, da so si s tem, da so postali meščani, pridobili iste pravice kot vsi stalni prebivalci razreda popularov ali kmetov. Čeprav z omenjenimi omejitvami, ki pa imajo pomen samo do določene meje, lahko rečemo, da je občina Izola, ki je bila prav tako prizadeta po kužnih boleznih kakor druge občine, na precej demokratičen način reševala vprašanje novega poseljevanja svojih krajev. V tem sicer ni izjema, vendar so bile ovire, ki so jih novim naseljencem postavljali drugje, veliko večje in dokaj strožje kakor v Izoli.

ZAKLJUČEK

Odnos do tujcev, kakršnega nam predstavljajo statuti občine Izola, kaže na izrazito gospodarsko nerazvito občino, ki je bila stisnjena med dve gospodarsko razviti sosedbi, ki sta imeli v rokah tako glavne trgovske artikle, ki so prihajali v poštev za trgovanje z zaledjem, kakor tudi glavne poti, ki so vodile v notranjost dežele. Vse naselitvene odredbe precej jasno govore o nerazvitem kmetijstvu, o zapuščenosti določenih krajev občine in o redki poseljenosti ozemlja. Prav tako nam govore odredbe o tujih trgovcih o slabo razviti trgovini. Toda v skoraj vseh odredbah, razen tistih, ki govore o odnosih do Pirana, smo naleteli na izredno demokratičnost glede na čas, v katerem so statuti nastali. Poudarek je na čimprejšnji naselitvi zapuščenih krajev in nevarnih predelov. Naselitev naj bi potekala pod določenimi ugodnostmi za vse naseljence, celo za drugače tako nevarne Pirančane. To nam poudarja željo Velikega sveta po razvijanju kmetijstva, posebno pa vinogradništva, kakor poudarjajo nekatere uredbe, kajti vino je bilo za Izolo poleg rib, majhnih količin soli in olja med najpomembnejšimi izvoznimi artikli. Tudi s to odredbo kaže Veliki svet željo po utrditvi tako nerazvite trgovine. Skrb za trgovce, ki naj bi bili pogostejši obiskovalci občine, je zelo preprosta, vendar tudi resna. Oživitev trgovine po nesrečah, ki jih je Istri prizadela kuga, bi predstavljala za Izolo vir večje blaginje. Zaradi tega so bili tuji trgovci v mestu zaželeni gostje; treba jih je bilo privabiti z milimi, morda nepopolnimi zakoni, ki naj bi jih privezali na mestno notranjo, zunanjo in tranzitno trgovino. Ni dvoma, da so temu cilju hoteli služiti tudi urejeni sosedski odnosi s Kopro, saj so poti v zaledje vodile preko njegovega ozemlja.

Kako so te odredbe uspele, ni popolnoma nemogoče dognati. Mesto je sicer ostalo med

najmanjšimi v Istri, nikdar pa ne srečamo v njem takšne populacijske krize, kakor na primer v Poreču in Pulju, ki sta imela v določenih razdobjih le po nekaj stotin ali celo desetih prebivalstva. Zato lahko nedvoumno rečemo, da so naselitvene odredbe uspele. Seveda so uspele bolj v mestu kot na podeželju, vendar tako majhno kmetijsko zaledje, kakor ga je imela Izola, si tedaj ni moglo privoščiti večje populacije. Torej je naselitev podeželja uspela, kolikor je ustrezalo željam in potrebam Velikega sveta občine in drugim mestnim prebivalcem, ki so se med drugim ukvarjali tudi s kmetijstvom in imeli v svojih rokah določen del agrarnega zemljišča.

Kar se tiče naselitve, lahko poudarimo, da se je v Izolo zatekel tudi del piranskega prebivalstva. Ne moremo reči, da se je to zgodilo že v XIV. ali XV. stoletju, vendar tako v mestu kakor na podeželju nahajamo stare piranske priimke kakor so Dethemario, Alberico, Algerico, Tamaro, Colomban, Gojna, Pierobon, Debernardi itd., ki dokazujejo, da so uspele tudi odredbe o naselitvi Pirančanov.³⁹ Kaj je bilo s trgovino, je težko reči. Lahko le domnevamo, da je bila zelo potrebna v mestu, ki ni imelo globljega kmetijskega zaledja in posebno razvite obrti ter velikih in rentabilnih solin, kakor so bile v Kopru in Piranu. Prav verjetno je, da je mesto čeloma živelo tudi od tranzitne trgovine, za katero so si prizadevali statuti. Žal pa nam je v danih pogojih to nemogoče potrditi na osnovi lokalnih virov. Ostane torej odprto vprašanje tako notranjega razvoja kakor tudi nadaljnjih odnosov do tujcev, predvsem tujih trgovcev. Čeprav to ni stvar te razprave, smo prepričani, da bodo vsa ta vprašanja rešili še neraziskani beneški in koprski viri.

OPOMBE

1. Luigi Morteani: *Izola e i suoi statuti. Atti e memorie della società istriana di archeologia*

e storia patria (v nadaljnjih citatih AeM), Vol. III., IV., V. Poreč 1887—1889. Prim. vol. IV. str. 155—166 in 349—352. — 2. Prav tam. — 3. Statuti občine Izola se v originalu niso ohranili. V požaru, ki je leta 1903 zajel občinsko hišo, kjer so hranili tudi ves arhiv, so zgoreli z arhivom vred tudi statuti. Edini ohranjen izvod hrani Mestni arhiv v Trstu (Biblioteca civica). To je pravzaprav italijanski prevod originalne latinske redakcije statutow; ta je nastal najmanj stoletje in pol po nastanku statutow, ki jih ta članek obravnava. Luigi Morteani se je verjetno poslužil tega izvoda, da je dopolnil drugi del tretje knjige, ki je originalu v Izoli najbrž manjkala ali pa je bila toliko poškodovana, da je ni mogel brati. — 4. Camillo De Franceschi: *Chartularium Piranense*. Vol. I. Poreč 1924. Prim. str. 120. — 5. Prav tam. Str. 123, dokument. 7. jul. 1255 in dokument 26. jul. 1255 na str. 124—126. — 6. Prav tam. Dokument 3. avg. 1283 str. 233, 3. in 4. avg. 1283 str. 234 in 6. avg. 1283 str. 235. Dalje še ne datirana ureditev meje, ki je gotovo nastala v prvi polovici avgusta 1283 pod pokroviteljstvom Andreja Dandola. — 7. Prav tam. Dokument 8. okt. 1285 str. 244 in 19. okt. 1285 str. 247. — 8. AeM V. str. 191—193, kap. CXIII. — 9. AeM V. str. 177, kap. LXXIII. — 10. AeM V. str. 170, kap. XXXVII. — 11. AeM V. str. 175, kap. LXII. — 12. AeM V. str. 376, kap. LXXXIX. — 13. AeM IV. str. 418, kap. CV. — 14. M. Pahor: *Socialni boji v občini Piran*. Ljubljana 1972. str. — 15. AeM IV. str. 191—193, kap. CXIII. — 16. AeM IV. str. 397, kap. XXXIII. — 17. Prav tam. — 18. AeM V. str. 190, kap. CXII. — 19. AeM IV. str. 378, kap. LXXXXV. — 20. AeM IV. str. 372, kap. LXXI. — 21. AeM IV. str. 397, kap. XXXIV. — 22. AeM IV. str. 396, kap. XXXII. — 23. Prav tam, kap. XXXV. — 24. Prav tam. — 25. AeM IV. str. 307 kap. LXII. — 26. AeM V. str. 173, kap. LV. — 27. Prav tam, kap. LVI. — 28. AeM IV. str. 403, kap. LV in AeM V. str. 173, kap. LV in LVI. — 29. Prav tam. — 30. Prav tam. — 31. Prav tam, kap. LIV. — 32. AeM IV. str. 372, kap. LXVIII. — 33. AeM IV. str. 407, kap. LXX. — 34. Prav tam. — 35. AeM IV. str. 416—417, kap. LXXXVII. in str. 408, kap. LXXXVIII. — 36. Prav tam. — 37. AeM IV. str. 392, kap. XIX. — 38. AeM IV. str. 156. — 39. L. Morteani o. c. AeM IV. str. 171—174.